

Η Επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου στην Ελλάδα το 1897

Επίταρχος Δημήτριος Καριώτης
M.Sc. Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας

Ο 19ος αιώνας χαρακτηρίζεται από μια σειρά εθνοαπελευθερωτικών αγώνων, οι οποίοι πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της προσπάθειας του ελληνικού έθνους να αποτινάξει τον οθωμανικό ζυγό και να δημιουργήσει ελεύθερο κράτος. Με αφετηρία την Επανάσταση του 1821, αρχίζει η περίοδος της νεότερης ιστορίας του έθνους, η πρώτη φάση της οποίας ολοκληρώνεται τον Φεβρουάριο του 1830, με την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου, με το οποίο οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής (Αγγλία-Γαλλία-Ρωσία) αναγνωρίζουν το ελεύθερο, ανεξάρτητο και επικυρίαρχο ελληνικό κράτος, όπως είχε διακηρυχθεί από την Α΄ Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου (1 Ιανουαρίου 1822).

Ωστόσο, το Πρωτόκολλο του Λονδίνου προέβλεπε εξαιρετικά περιορισμένα σύνορα για το νεοσύστατο ελληνικό κράτος, αφήνοντας ένα πολύ μεγάλο τμήμα του ελληνικού στοιχείου στο έλεος του Οθωμανού δυνάστη. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο ελληνισμός επιδόθηκε σε μια σειρά από αγώνες για την απελευθέρωση των αλύτρωτων περιοχών. Ειδικότερα, το Μακεδονικό και το Κρητικό Ζήτημα, τα οποία όξυναν τις σχέσεις της Ελλάδας με την Πύλη, οδήγησαν στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 (Απρίλιος-Μάιος 1897), για τον οποίο μέρος της ευθύνης φέρουν οι Μεγάλες Δυνάμεις, μεταξύ των οποίων η Γερμανία και η Αυστρία, οι οποίες είχαν συμφέροντα από τη διατήρηση του status quo στην περιοχή.

Οι πολεμικές επιχειρήσεις κατέληξαν σε ήττα των ελληνικών δυνάμεων, οι οποίες αντιμετώπισαν σημαντικές ελλείψεις σε εφόδια και υλικά, ενώ απουσίαζε ο στρατηγικός σχεδιασμός. Αντίθετα, ο Τουρκικός Στρατός, οργανωμένος από Γερμανούς αξιωματικούς, εμφανίστηκε άριστα εκπαιδευμένος και άρτια εξοπλισμένος. Η δυσχερής εξέλιξη του πολέμου οδήγησε τον Έλληνα Πρωθυπουργό Θεόδωρο Δηλιγιάννη σε αποπομπή από την κυβέρνηση και την αντικατάστασή του από τον Δημήτριο Ράλλη, ο οποίος επιζήτησε εναγωνίως τη μεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων για τον άμεσο τερματισμό του πολέμου και την αποφυγή της ολοκληρωτικής καταστροφής.

Στις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν, στην Κωνσταντινούπολη (Μάιος-Νοέμβριος 1897), υπογράφηκαν οι όροι της ειρήνης (6/18 Σεπτεμβρίου), οι οποίοι, εκτός από τη ρύθμιση των συνόρων (ο Σουλτάνος, παρά την αρχική του απαίτηση για την επανάκτηση της Θεσσαλίας, αρκέστηκε σε μικρά εδαφικά κέρδη που δεν περιλάμβαναν κατοικημένες περιοχές), προέβλεπαν πολεμική αποζημίωση ύψους 4 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών (95 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα), την οποία έπρεπε να καταβάλλει η Ελλάδα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τα υπόλοιπα άρθρα της προκαταρκτικής συνθήκης αφορούσαν στην ανταλλαγή των αιχμαλώτων, στην παροχή αμνηστίας, στις αποζημιώσεις ιδιωτών, στις τηλεγραφικές και ταχυδρομικές σχέσεις των δύο μερών, στην ελευθερία του εμπορίου και της ναυτιλίας κ.ά., ενώ σε ειδικό άρθρο προβλεπόταν η αναγκαστική διαιτησία των Μεγάλων Δυνάμεων για όποιες διαφορές ανέκυπταν στη συνέχεια. Η οριστική συνθήκη ειρήνης υπογράφηκε στις 22 Νοεμβρίου/4 Δεκεμβρίου 1897, καθώς ο Σουλτάνος επέμενε, στο μεταξύ, στην τροποποίηση μερικών όρων της προκαταρκτικής.

Το δυσθεώρητο ύψος της πολεμικής αποζημίωσης, το οποίο αντιστοιχούσε σε δύο ετήσιους προϋπολογισμούς (160 εκατομμύρια δραχμές), δεν ήταν δυνατόν να αντιμετωπισθεί με εσωτερικούς πόρους, αλλά ούτε με εξωτερικό δανεισμό, καθώς η

Ελλάδα είχε αποκλεισθεί από τις διεθνείς χρηματαγορές μετά την πτώχευση του 1893 και το *δυστυχώς επτωχεύσαμεν* του Χαριλάου Τρικούπη. Οι προσπάθειες για διακανονισμό εκείνου του χρέους (Δεκέμβριος του 1893) κατέληξαν σε αδιέξοδο για διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων ήταν η αντίθεση του ελληνικού κοινοβουλίου σε λύσεις που έθιγαν την εθνική κυριαρχία της χώρας.

Στο δεύτερο άρθρο της προκαταρκτικής συνθήκης ειρήνης προβλεπόταν η επιβολή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ) στην Ελλάδα, ο οποίος εφαρμόστηκε από την εξαμελή Διεθνή Επιτροπή Ελέγχου, έργο της οποίας ήταν η διαχείριση των πόρων που προέρχονταν από το αλάτι, το πετρέλαιο, τα σπύρτα, το τσιγαρόχαρτο, τη σμυρίδα Νάξου, τον φόρο κατανάλωσης καπνού και τους τελωνειακούς δασμούς. Παράλληλα, η ήττα στον πόλεμο του 1897 και το εξουθενωμένο ηθικώς κοινοβούλιο επέτρεψαν στους δανειστές τον διορισμό πειθήνιων κυβερνήσεων, οι οποίες είχαν ως έργο την τυπική νομιμοποίηση αποφάσεων που είχαν παρθεί εκτός της ελληνικής βουλής και συχνά εκτός της χώρας. Υπουργός των Οικονομικών ήταν ο Στέφανος Στρέιτ, όμως οι διαπραγματεύσεις ουσιαστικά γίνονταν μεταξύ των ελληνικών ιδιωτικών συμφερόντων, τα οποία εκπροσωπούσε η Εθνική Τράπεζα, και των ξένων ομολογιούχων.

Υπό άλλες συνθήκες, οι ρυθμίσεις που επιβλήθηκαν δεν επρόκειτο να γίνουν δεκτές από την ελληνική βουλή, καθώς ήταν εξαιρετικά επαχθείς τόσο από οικονομική όσο και από ηθική πλευρά. Το επιτόκιο που ορίστηκε ήταν σημαντικά υψηλότερο από τις περιπτώσεις άλλων χωρών και οι επιμέρους όροι είχαν ως αποτέλεσμα το κεφάλαιο του χρέους να μειώνεται με αξιοσημείωτα βραδείς ρυθμούς. Επίσης, ο έλεγχος των οικονομικών από εκπροσώπους ξένων κρατών ήταν εξαιρετικά μειωτικός για την εθνική κυριαρχία, καθώς, όπως είχε υποστηριχθεί από τους Έλληνες πολιτικούς πριν από τον πόλεμο, ήταν ασυμβίβαστος με το αντιπροσωπευτικό σύστημα διακυβέρνησης, αφού αφαιρούσε από το κοινοβούλιο τον έλεγχο της φορολογικής πολιτικής, η οποία αποτελούσε την πρωταρχική αρμοδιότητά του.

Ωστόσο, στο εσωτερικό της χώρας δεν παρατηρήθηκαν μεγάλες αντιδράσεις και αυτό οφείλεται τόσο στις διεθνείς πολιτικές εξελίξεις όσο και στα συμφέροντα των κοινωνικών τάξεων, όπως αυτά εξελίχθηκαν. Η αστική τάξη είχε ιδιαίτερο συμφέρον από τη συνέχιση του εξωτερικού δανεισμού, γιατί έτσι ενισχυόταν η κρατική εξουσία και ανεξαρτητοποιείτο από ανταγωνιστικές προς αυτήν κοινωνικές τάξεις. Στο διεθνές σκηνικό, οι οικονομικοί έλεγχοι σε υπερχρεωμένες χώρες πολλαπλασιάστηκαν και έφθασαν στο σημείο να αντιμετωπίζονται σχεδόν φυσιολογικά, ως στοιχείο της ιμπεριαλιστικής πολιτικής της εποχής. Στις αρχές του 20ού αιώνα, και συγκεκριμένα το 1907, η Β΄ Διεθνής Συνδιάσκεψη Ειρήνης της Χάγης θεμελίωσε την ανάγκη παραβίασης της εθνικής κυριαρχίας των οφειλετριών χωρών, ώστε να προστατευθούν οι ομολογιούχοι και να αποφευχθούν περιπτώσεις προσφυγής στην ένοπλη βία και σε ενδοϊμπεριαλιστικούς πολέμους. Έτσι, ο ΔΟΕ ενσωματώθηκε στο φυσιολογικό πλαίσιο λειτουργίας της πολιτικής στην Ελλάδα και οι απόπειρες αποτίναξης του ήταν λίγες, με εξαίρεση την προσπάθεια του Λάμπρου Κορομηλά στις παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων.

Ο ΔΟΕ, όπως υποστήριζαν οι εμπνευστές του, είχε ως αποστολή τον εξορθολογισμό των οικονομικών της Ελλάδας, ο οποίος συνδεόταν απόλυτα με τα συμφέροντα των ομολογιούχων. Η αποστολή αυτή, όμως, πέτυχε μόνο ως προς το δεύτερο συστατικό της, καθώς τόσο τα οικονομικά οφέλη όσο και οι διεθνείς εξελίξεις (αλλαγή πολιτικής των ευρωπαϊκών δυνάμεων απέναντι στην καταρρέουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία) είχαν ως αποτέλεσμα να επιτραπεί η παραβίαση των δημοσιονομικών αρχών που είχαν καθοριστεί. Εκείνες που αφορούσαν στην απαγόρευση σύναψης νέων δανείων με το ελληνικό δημόσιο παραβλέφθηκαν, γιατί η Ελλάδα επρόκειτο να δαπανήσει

τεράστια ποσά για στρατιωτικούς εξοπλισμούς, οι οποίοι συνέβαλαν σημαντικά στους νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους, αλλά και στη συμμετοχή της στον Μεγάλο Πόλεμο, και οπωσδήποτε τα κέρδη για τους προμηθευτές του Ελληνικού Στρατού θα ήταν σημαντικά υψηλότερα. Επίσης, παραβιάστηκε και η αρχή της αποφυγής έκδοσης πληθωριστικού νομίσματος. Ο έλεγχος του ΔΟΕ σε αυτή την περίπτωση ήταν τυπικός και δεν μπορούσε να ανακόψει τις αρνητικές εξελίξεις στην οικονομία.

Με τα δεδομένα αυτά, αλλά και λαμβάνοντας υπόψη την αλλαγή στάσης των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στην Ελλάδα, μετά τις εκλογές του 1920 και την επάνοδο του Κωνσταντίνου στον θρόνο, η χώρα ενεπλάκη στη Μικρασιατική Εκστρατεία. Τα εξαντλημένα συναλλαγματικά της αποθέματα, η κακή κατάσταση της παραγωγικής μηχανής της, οι φθορές σε εξοπλισμό κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά και η έλλειψη της διεθνούς στήριξης, οδήγησαν στο γνωστό οδυνηρό αποτέλεσμα. Ο ΔΟΕ δεν ήταν δυνατό πλέον να ανταπεξέλθει στα νέα και οπωσδήποτε δυσμενέστερα δημοσιονομικά δεδομένα, οπότε τη σκυτάλη πήρε η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών, η οποία ανέλαβε πρωταγωνιστικό ρόλο στην ελληνική οικονομία κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου.